

Kunst- en vliegwerk

Eind januari was ik uitgenodigd om een lezing te geven op een conferentie in Oostenrijk. Ik had me verheugd op een lange treinreis heen en terug. Het landschap aan me voorbij zien trekken, mijn gedachten hun vrije gang te laten gaan, misschien een beetje slapen onderweg. Niks doen en toch vooruitgaan.

Maar de Duitse treinen stakten en toen moest ik halsoverkop en zeer tegen mijn zin het vliegtuig in. Daar gingen mijn sinds jaren opgespaarde schaamtepunten voor misschien nog ooit één keer een vliegreis naar de bergen van Nepal, het land waar mijn hart al zolang naar uitgaat.

Even dacht ik nog dat ik met het vliegtuig vast wel sneller in Oostenrijk zou zijn en dus nog wat meer wandeltijd zou hebben dan ik had bedacht, maar oh ik, onwetende vliegtuigreiziger, niets was minder waar. Mijn eerste vlucht had vertraging, daardoor miste ik mijn aansluitende vlucht, vervolgens bleken beloofde alternatieven tot 2x toe overbooked te zijn, waarna ik door mijn totale gebrek aan vliegrountines bijna een omwegvlucht naar Wenen miste. Toen ik het laatste stukje met een boemeltreintje aflegde ging het opnieuw niet zoals gepland: een boom op het spoor maakte dat er op het allerlaatst nog een taxi aan te pas moest komen. Uiteindelijk kwam ik een half uur voor aanvang van mijn lezing aan, bijna zeventien uur later dan gepland.

Ik mocht dan eindelijk wel op de plek van bestemming aangekomen zijn (een prachtig 19^e-eeuws theater in een oud stadje te midden van bergen), maar ik bevond me opnieuw ergens waar ik de weg niet wist. Ik had de start van de conferentie gemist en daarmee ook de gelegenheid om even te vertoeven in een gezelschap en discours dat mij geheel onbekend was: nucleaire geneeskunde. Wat trouwens precies de reden was waarom ik was uitgenodigd; ik zou een andersoortige bijdrage leveren. Maar ook met mijn goed voorbereide verhaal ervoer ik hoe alles telkens opnieuw uitgevonden moet worden. Het was de kunst om ter plekke de Engelse woorden vinden, van binnenuit aan te voelen wat op dat moment nodig was om gezegd te worden, in te gaan op wat en wie daar was.

Of dat is gelukt weet ik eigenlijk niet goed. Zelf had ik de indruk, door hoe hier en daar iemand keek of knikte, of meer intuïtief aanvoelend, dat er wel kwartjes gevallen waren in het publiek. Maar de hoogleraar met wie ik de lezing deelde zag juist weer glazige blikken. Ik ben behoorlijk geoefend in zulke voordrachten en evengoed weet je het nooit.

's Middags was er gelukkig toch nog wat tijd om de omgeving te verkennen. Ik bleek terecht te zijn gekomen precies op de plek waar Keizer Frans Jozef I op 28 juni 1914 de oorlogsverklaring tegen Servië had ondertekend,

waarmee hij tevens de Eerste Wereldoorlog ontketende. Toevallig of niet had ik daar juist een boek over gelezen¹. Ik zette het een en ander nog eens op een rij en toen vroeg ik mij af of er in de afgelopen 100 jaar eigenlijk wel wat veranderd was. Opnieuw lopen de spanningen tussen Oost- en West-Europa op, en opnieuw is die laatste verdeeld in haar ideeën over schuldigen en oplossingen. Zelfs een Tweede Wereldoorlog en een ‘dit nooit meer’ staan grote conflicten en nieuwe oorlogsplannen blijkbaar niet in de weg. En dat riep, in combinatie met mijn persoonlijke mini-ervaringen van de afgelopen 24 uur, de vraag op: beginnen alle dingen telkens opnieuw of herhalen ze zich alsmaar? En zit er tussen die twee vragen (en antwoorden) eigenlijk wel een verschil?

Een eerste reactie zou kunnen zijn: de grotere patronen herhalen zich, maar de individuele gebeurtenissen in die patronen zijn uniek. Omgekeerd betekent dat zoiets als dat we in ons tijdelijk leven iets kunnen meemaken dat in een optelsom van gebeurtenissen en generaties tot iets ‘groters’ geduid kan worden. Maar is dat grotere dan ook een ontwikkeling in positieve zin?

Als ik naar oude mensen kijk, over hen lees of met ze spreek, zie ik soms dat het leven hen met al zijn ups-and-downs echte wijsheid heeft gebracht, maar op wereldschaal – en in veel kleinere verband in groeps- en organisatieverband – zie ik dat niet of nauwelijks. Daar lijken we zelfs achteruit te hollen. Betekent dit dat het echte leren alleen maar op de allerkleinste schaal plaatsvindt? Dat iedereen telkens weer het wiel opnieuw moet uitvinden? Dat er helemaal geen vooruitgang is – en alleen maar eeuwigheid? En stel dat dat nou zo is, is dat dan erg? Ik zou zeggen: ja en nee.

Ja, want het berooft mij van de illusie dat onze gebroken wereld tot heelheid kan komen – en met illusie bedoel ik de onmogelijkheid daarvan: want het is immers dankzij onze onderlinge verschillen, noem het breuken, dat we in-

dividuen zijn. En dus botsen we ook telkens en leidt dat telkens weer tot oorlog en conflicten. *Nee*, want is onze enige toegang tot het mysterie dat leven heet.

‘God schuilt in de details’ – is een beroemde uitspraak van Gustave Flaubert. Maar ook een bekend gezegde is: de duivel schuilt in de details. In de allerkleinste momenten van goed en kwaad en van mooi en lelijk, in elke ervaring van ongemak en niet weten, kan je als mens zomaar het grotere ervaren. Maar niet andersom. Niet wij.

Vanuit het dorp nam ik een wandelpad waarbij ik langs de voormalige Kaiservilla van Frans Jozef I kwam. Ik daalde af langs een beek en kwam tussen oeroude bomen terecht. Daar zat ik een tijdje op een bankje naast een gedenksteen, waarop geschreven stond hoe hier kroonprins Rudolf op 22 augustus 1867 (9 jaar oud!) zijn eerste hert had geschoten. Tweeëntwintig jaar later benam deze Rudolf zichzelf het leven. Het verhaal gaat dat de moord op de volgende troonopvolger als keizer, neef Ferdinand, én de moord op zijn vrouw Sissy, voor de keizer de persoonlijke aanleiding vormde om een oorlog te beginnen. ‘Mij blijft niets bespaard’, zei hij, en dat was voor hem blijkbaar een alibi om de rest van de wereld ook niets te besparen.

Zo gaat dat dus.

Geen grote pennenstreken van (een) God, geen weloverwogen plannen van een regering, maar het leven zelf dat je soms in onmogelijke situaties brengt en waarin het het moment is dat telt, en wat je daarin doet.

Ik vraag me af: was mijn lezing anders geweest als ik keurig op tijd met de trein was gearriveerd?

Mieke Moor is organisatiefilosoof.

www.vrijwerk.org

Noot

1. Ken Follet: *Val der titanen*. Meulenhof Boekery, 2015